

Uitzonderlijke overwintering van velduilen (*Asio flammeus*) in de laaglanden van de provincie Parma (Italië)

Paola Bressan* & Franco Roscelli**

*Gruppo Insubrico di Ornitologia –Via Quarto dei Mille, 27 – 21040 Gerenzano (VA);

** As OER – Vicolo Santa Maria, 8 – 43125 Parma (PR).

Samenvatting

*Uitzonderlijke overwintering van velduilen *Asio flammeus* in de laaglanden van de provincie Parma*

In de winter van 2102-2013 nam het aantal overwinterende velduilen in de laaglanden van de provincie Parma tussen de laatste decade van februari en half maart toe tot ongeveer 90 individuen, verdeeld over vijf roesten. Gedurende de zelfde periode waren er nog eens 12 à 15 individuen aanwezig in de nabije laaglanden van de provincie Reggio Emilia.

De velduil *Asio flammeus* is een holarctische soort (aanwezig in Noord-Amerika, Europa en delen van Azië), die – per definitie- als een noordelijke soort wordt beschouwd. Velduilen maken grote verplaatsingen tijdens de voorjaars trek en na het broedseizoen. De Europese populatie overwintert in zuidelijk centraal-Europa en Noord-Afrika, en voor een klein deel ook ten zuiden van de Sahara. Hoewel in het algemeen solitair kan de soort ook in kleine groepen migreren, groepen die met name in gebieden die rijk zijn aan prooi groter worden. Tijdens de herfsttrek is hij daar in staat is om gezamenlijke slaapplekken (roesten) van tientallen individuen voor een langere winterstop te vormen.

Aanzienlijke aantallen werden vastgesteld in verschillende Europese landen zoals Hongarije, Spanje en Engeland; in Frankrijk bereikte de soort tijdens de winter 2002-03 een maximum van 650 individuen waarvan er 145 waren verdeeld over vier slaappleaatsen met respectievelijk 40, 40, 35 en 30 individuen binnen een straal van 5 kilometer (Feuvrier *et al.*, 2005).

In Italië is de winterpopulatie zeer fluctuerend en moeilijk in te schatten, maar waarschijnlijk tussen de 50 en 150 individuen liggend (Brichetti & Fracasso, 2006). De provincie Emilia-Romagna herbergt daar gemiddeld ongeveer een derde van (Tinarelli *et al.*, 2009), terwijl niet alle resterende Italiaanse regio's een geschikt ecosysteem bieden voor een langer verblijf. Voor overwintering geschikte gebieden betreffen voornamelijk de lagunes aan de Adriatische Zee, de kusten van Toscane en Lazio en die van Puglia en Sicilië.

De groepsvorming op gezamenlijke roesten is in Italië een zeldzaam verschijnsel voor de soort, voor het eerst waargenomen in de provincie Padua in de winter 1986-1987 met 11 individuen (Mastrorilli & Bressan, 2011). Het tot nu toe landelijk gezien belangrijkste gebied wat betreft winterroesten is het ontginningsgebied bij Mezzano (FE) in de provincie Trente (Zuid-Tirol) <https://www.youtube.com/watch?v=KK0grpMhXYQ> dat jaarlijks een variabel aantal uilen huisvest, met pieken van 20 individuen in de winter van 2006-2007 en 7 in de winter 2009-2010 (Azzolini *et al.*, 2010).

Wat betreft de provincie Parma zijn slechts drie gevallen van collectieve roesten bekend geworden in het laagland: 9 individuen in maart 2007 (in bomen), 5 individuen in december 2007 en 4 in februari 2012 (Roscelli, 2013).

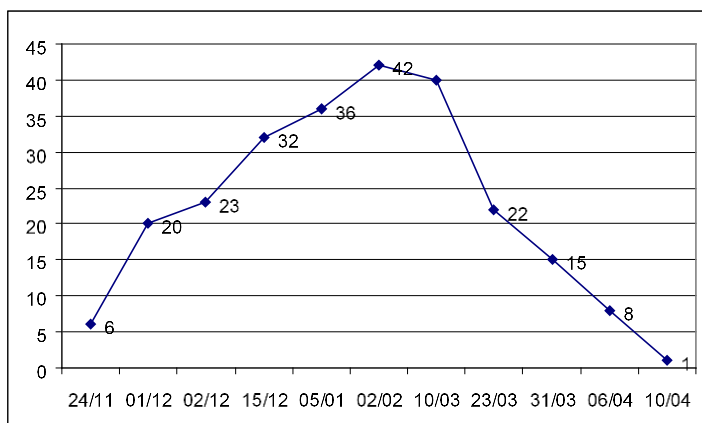
Foto 1: Velduil in alerte toestand met de oortjes omhoog (foto: S. Saporito)

Foto 2: De overvloed aan kleine knaagdieren was gedurende de hele winter van 2012-2013 van positieve invloed op de aanwezigheid van velduilen (foto: S. Bottini)

Presentie in de winter van 2012-2013

De winter van 2012-2013 in de Povlakte werd gekenmerkt door frequente sneeuwbuien vanaf begin december tot midden maart, en door temperaturen beneden het gemiddelde in de maand maart en in de eerste decade van april.

Figuur 1: Aantalsverloop in de tijd op plek A gedurende de winter 2012-2013

A				
6	B			
9	14	C		
7	11	12	D	
6	9	6	12	E

Tabel 1: Afstand in kilometers tussen de verschillende winterroesten in het laagland van Parma

Gedurende deze periode vond een ware velduileninvasie plaats in de lage delen in het westen van de provincie Parma (het deel van de laagvlakte begrensd door de rivier de Po in het noorden, de rivier de Taro in het oosten, in het zuiden door de Via Emilia en in het westen door de administratieve grens met de provincie Piacenza): vijf gezamenlijke slaapplekken werden vastgesteld binnen een gebied met een straal van 7,3 kilometer (167 km²), in het centrum waarvan zich *site A* bevindt, de eerste die werd ontdekt.

Site A: de 24^e november 2012 werd de aanwezigheid van 6 velduilen gemeld in het laaglandgebied van Parma (L. Prada op de lijst van EBN-Italië <http://www.ebnitalia.it/>), een gebied gekenmerkt door grazige weiden en wisselakkers, doorkruist door kleine irrigatiekanalen en met korte bomenrijen, alleenstaande bomen en hier en daar haagbeplanting.

Zoals figuur 1 laat zien is het aantal velduilen op de slaapplek snel gegroeid, met 20 individuen op 1 december en 32 op de 15^e van dezelfde maand.

De rijke voedselsituatie op *site A*, met haar grote aantallen kleine zoogdieren, heeft de lange duur van het verblijf gedurende de hele winter van 2012-2013 en de toenemende aantallen van deze uilen op de slaapplek mogelijk gemaakt, om op 2 februari een maximum van 42 individuen te bereiken, een aantal dat tot half maart gelijk bleef. Vervolgens is het aantal individuen geleidelijk afgenomen. Zoals

hierboven gemeld werden op de zelfde *site* eerder in maart 2007 (9 individuen) en in december 2007 (5 individuen) gezamenlijke slaapplekken waargenomen.

In de provincie Parma zijn in februari 2013 weer 4 roesten gevormd, alle gekarakteriseerd door het zelfde milieutype als dat van *site A*.

Foto 3: Gele ogen, zwarte maskering, donkere punt op de vleugels en minder nachtelijke gewoonten zijn onderscheidende kenmerken van de velduil ten opzichte van de ransuil (foto: S. Saporito)

Site B: op 17 februari waren 4 velduilen aanwezig in een roest bestaande uit ca. 20 individuen van de ransuil *Asio otus*. Deze roest bevond zich in enkele coniferen op een begraafplaats van een kleine plattelandsgemeente; ze werden waargenomen tot 15 maart en vervolgens teruglopend naar 2 exemplaren op het eind van de maand.

Site C: op 12 februari waren 8 individuen aanwezig; dat werden er 12 na ongeveer een week om daarna terug te vallen naar 5 en 2 individuen in de eerste dagen van april. Zoals eerder gerapporteerd waren op deze *site* al 4 exemplaren aanwezig op 13-14 februari 2012 (Roscelli, 2013).

Site D: op 20 februari werden circa 20 individuen waargenomen; gedurende de eerste decade van maart liep het aantal terug tot 15, om zich daarna op 3 maart tot 6 en op 31 maart tot 2 exemplaren te beperken. De roest bevond zich in een geknotte populier met holle stam, op korte afstand van een bewoond huis en een geasfalteerde gemeenteweg.

Foto 4: Ondanks de herhaaldelijke sneeuwbuien hebben de velduilen de roesten in Emilia niet verlaten (foto: F. Anceschi)

Site E: op 17 februari werden 2 velduilen gemeld, dat werden er 12 op 10 maart, om daarna af te nemen tot 6 individuen op 23 maart en 3 op 6 april. Ook deze *site* bevond zich op enkele meters van een bewoonde boerderij en een geasfalteerde gemeenteweg.

De afstanden tussen de diverse *sites* staan weergegeven in tabel 1. Dankzij de medewerking van meerdere waarnemers was het mogelijk om de verschillende roesten gelijktijdig te observeren om zo de mogelijkheid uit te sluiten dat het steeds dezelfde uilen zouden zijn die zich van het ene naar de andere plek verplaatsen.

Op basis van de verzamelde data kan de in het laagland van Parma tussen de laatste decade van februari en half maart aanwezige populatie velduilen op ongeveer 90 individuen worden berekend.

Bij dit uitzonderlijke aantal op de 5 sites in de provincie Parma komen nog de 12 à 15 overwinterende individuen in de laagvlakte van de provincie Reggio Emilia, vanaf de eerste januardagen tot 1 april (F. Anceschi en G Fontanesi, pers. med.). De habitat was helemaal gelijk zoals beschreven voor Parma, en er werden eveneens bomen als zitpost gebruikt.

Foto 5: De velduilen op de grond na de rustperiode in de knotpopulier die als slaapplek werd gebruikt (foto: I. Baroni)

Dankzij de mogelijkheid om een recordaantal individuen in verschillende roesten te volgen, konden we van nabij ook enkele minder bekende aspecten van het gedrag van de soort bestuderen.

Vier van de vijf roesten bevonden zich grotendeels in bomen waarbij afwisselend gebruik werd gemaakt van zitposten in de bomen en zitposten op de grond, dit in relatie tot sneeuwbuien. In tegenstelling tot hetgeen in de USA gebeurt komt het in Europa weinig voor dat velduilen zich in groepen in bomen verzamelen; de soort geeft er de voorkeur aan roesten te vormen op de grond in maïsstoppelvelden of in lage gemengde vegetatie op geploegde akkers.

Onderzoeken uitgevoerd in zowel de USA als Groot-Brittannië leggen een verband tussen de groepsvorming van velduilen in coniferen en dikke sneeuwdekken die de soort verhinderen zich op de grond te camoufleren (Shaw, 1995; Kinziger, 1997).

Een ander belangrijk aspect was de aanwezigheid van velduilen in een roest van ransuilen, een fenomeen dat in Italië niet eerder werd vastgesteld, anders dan op de Balkan.

Foto 6: Een van de veel voorkomende gevallen van kleptoparasitisme (prooidiefstal) door de torenvalk op de velduil (Foto: L. Avanzini)

Foto 7: Zowel in de roesten in Parma als in de roesten in de provincie Reggio Emiliawerden de bomen als zitpost gebruikt (foto: F, Anceschi)

Tijdens het jagen door de velduil zijn talloze interspecifieke interacties waargenomen met de blauwe kiekendief (*Circus cyaneus*), bonte kraai (*Cornus cornix*) en vooral de torenvalk (*Falco tinnunculus*); deze soorten proberen de uilen vaak met succes te beroven van hun prooi.

We konden ook getuige zijn van interspecifieke acties ter verdediging van het jachtterritorium, al vanaf de maand december: vliegen, planeren (boven de indringer hangen), onverwachte zwenkingen, roepen, vleugel klappen (applaudiseren). Tenslotte hebben we bij de velduil een strategie gezien om prooien te verzamelen, waarbij een soort provisiekast werd gevormd die tegen elke mogelijke concurrent, ook van de zelfde soort, werd verdedigd.

Een bijzondere nieuwigheid van deze buitengewone gebeurtenis was de invasie van fotografen op *site A*, verbeten op zoek naar het 'beste shot', waarbij ze soms zelfs tot midden in de roest terecht kwamen; gelukkig hebben de velduilen zich gedurende de hele periode tolerant getoond voor de menselijke verstoring zonder het gebied te verlaten.

Dankwoord

Wij willen graag iedereen bedanken die aan het onderzoek op de verschillende *sites* heeft meegewerkt, in het bijzonder Maurizio Ravasini en Maurizio Azzaloni; verder ook Fabio Anceschi, Luca Avanzini, Simone Balbo, Ivano Baroni, Simone Bottini, Massimo Campani, Giovanni Fontanesi, Giuliano Gerra, Michele Mendi, Lorenzo Prada, Romano Romanini, Daniele Ronconi, Stefano Saporito, Samuele Sereni, Sergio Tralongo en Andrea Vegetti.

Literatuur

Azzolini M., Bressan P., De Faveri A., Mastrorilli M. en Scaffidi M. 2010. Svernamento in roost del gufo di palude *Asio flammeus* in Italia e afflusso record del 2007. *Alula* 17: 130-132.

Brichetti P., Fracasso G. 2006 - Ornitologia italiana. Vol. 3 Stercorariidae-Caprimulgidae. Alberto Perdisa Editore, Bologna.

Feuvier B., Michelat D. & Vaslin M. 2005 - Afflux record de Hiboux des marais *Asio flammeus* en France au cours de l'hiver 2002-2003. *Ornithos* 12: 261-268.

Kinziger A. 1997 - Winter roost habitat and diet of Short-eared Owls (*Asio flammeus*) in Door County, Wisconsin. *Passenger Pigeon* 59: 45-52.

Mastrorilli M. & Bressan P. 2011 - Il gufo di palude. Grafiche Cesina, Piacenza.

Roscelli F. 2013 - Check-list uccelli del Parmense anni 2004-2013.
www.parmavisiteguidate.it/parmabw/

Shaw G. 1995 - Habitat selection by Short-eared Owls *Asio flammeus* in young coniferous forest. *Bird Study* 42: 158-164.

Tinarelli R., Giannella C. & Melega L. (red.) 2010 - Lo svernamento degli uccelli acquatici in Emilia-Romagna: 1994-2009. Regione Emilia-Romagna & AsOER ONLUS. Tecnograf, Reggio-Emilia.

Titel:

Eccezionale svernamento di Gufo di palude *Asio flammeus* nella Bassa Parmense

Picus 39 (75): ?? - ??, 2013

Vertaling: Joep van de Laar, 8 november 2016